

Valstybinių parkų kraštovaizdžio architektūros vystymo analizė

Nijolė Piekienė*

Klaipėdos universitetas, Filosofijos ir kultūrologijos katedra, S. Nėries g. 5, 92227 Klaipėda
Tel. (8 46) 398606, el. paštas nijole.lin@gmail.com

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Architektūros pagrindų ir teorijos katedra
Pylimo g. 26/1, 01132 Vilnius, tel. (8 5) 2745210

(Gauta 2019 m. sausio mėn.; atiduota spaudai 2019 m. balandžio mėn.; prieiga internete nuo 2019 m. gegužės 10 d.)

Anotacija

Kraštovaizdį suprantame kaip gamtos ir žmogaus veiklos rezultatą. Šis rezultatas nėra baigtinis. Jis priklauso nuo gamtinės ar urbaninės aplinkos vyravimo kraštovaizdyje, kiekvieno kraštovaizdžio komponento įtakos tyrimo tikslo atžvilgiu. Šios sąveikos rezultatai lemia kraštovaizdžio architektūros kūrimo principų pagrindimą, naudojant mokslinius tyrimo metodus. Lietuvos valstybinių parkų kraštovaizdžio architektūros vystymo sprendimai verčia ieškoti priemonių, kaip planuoti pripažintas saugotinus Lietuvos kraštovaizdžio vertybes, kaip pagerinti šių teritorijų lankymą, pažinimą, gyvenančiųjų šiose teritorijose aplinkos kokybę.

Straipsnyje pateikiama Žemaitijos NP, Kuršių nerijos NP, Pajūrio RP ir Nemuno deltos RP kraštovaizdžio analizė vertingųjų savybių kontekste, atlikta kraštovaizdį lemiančių faktorių ir veiksnių analizė, aptariama kultūros paveldo, architektūros, gamtinių, aplinkos ekologijos ir kitų faktorių ir kriterijų įtaka valstybinių parkų kraštovaizdžiui.

Straipsnyje nagrinėjamos galimybės nuosekliai formuoti kraštovaizdžio architektūros vystymą, atsižvelgiant į kraštovaizdžio politikos kryptį - užtikrinti kraštovaizdžio apsaugą, naudojimą, tvarkymą, planavimą ir krašto saviraiškos bruožus, nuostatas.

Reikšminiai žodžiai: valstybiniai parkai, kraštovaizdžio architektūra, kraštovaizdžio vystymas.

Abstract

We understand the landscape as a result of nature and human activity. This result is not exhaustive. It depends on the prevalence of the natural or urban environment in the landscape, the influence of each landscape component on the purpose of the study. The outcome of this interaction results in justification of the principles of landscape architecture using scientific research methods. Solutions for the development of landscape architecture in Lithuanian state parks force us to look for measures to plan the valuable attributes of Lithuanian landscape as protected, how to improve the visiting of these territories, and the knowledge of the quality of the environment living in these territories.

The article presents landscape analysis of Samogitian national park, Curonian Spit national park, Seaside regional park and Nemunas Delta regional park, in the context of valuable properties, analysis of factors and influences on the landscape, the impact of cultural heritage, architecture, natural, environmental ecology and other factors and criteria on the landscape of state parks.

The paper examines the possibilities to consistently shape the development of landscape architecture, taking into account landscape policies - to ensure the protection, use, management, planning and features of the country's self-expression.

Key words: State parks, landscape architecture, landscape development

Įvadas

Valstybiniai parkai Lietuvoje – tai kompleksinės paskirties saugomos teritorijos, kuriose sujungiamos išsaugančios, apsaugančios, rekreacinės ir ūkinės zonos pagal bendrą apsaugos, tvarkymo ir naudojimo programą. Šiai kategorijai priskiriami nacionaliniai ir regioniniai parkai bei biosferos monitoringo teritorijos (Lietuvos..., 1993). Valstybiniai parkai įkuriami vertingiausiose gamtiniu ir kultūriniu požiūriu Lietuvos teritorijose, siekiant išsaugoti gamtą ir kultūros paveldą, pritaikyti jį žmogaus poilsiui, teritorijos pažinimui. Tačiau didėjantis žmonių poreikis gyventi pačiose gražiausiose Lietuvos teritorijose, sukūrė konfliktą tarp valstybinio parko įgyvendinimo tikslų ir vartotojiško žmogaus požiūrio į supančią aplinką, palankią gyvenimui teritoriją. Kraštovaizdžio vystymo esmė - sudaryti sąlygas visaverčiai egzistuoti visoms kraštovaizdžio formoms, elementams ir veikloms kraštovaizdžio struktūroje.

Kuriant kraštovaizdžio architektūros vystymo koncepciją, neįmanoma vienareikšmiškai atsakyti, kokius kūrimo metodus naudoti viename ar kitame valstybiniame parke. Reikia įvertinti valstybinio parko išskirtinius bruožus: nustatytus visuotinės vertės ypatumus, geografinę padėtį,

architektūros, gamtos paveldo objektų kiekį, kokybę, istorinių ar naujai projektuojamų pastatų dermę kraštovaizdyje ir kitus kriterijus. Be to, kad kraštovaizdžio planavimas netaptų chaotiškas, būtina paisyti tam tikrų reikalavimų. Svarbiausios kraštovaizdžio planavimo gairės numatytos Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane (Lietuvos..., 2002).

Darbo objektas – kraštovaizdžio architektūra Lietuvos valstybiniuose parkuose.

Darbo tikslas – įvertinus išskirtinius Lietuvos valstybinių parkų bruožus, aptarti kraštovaizdžio architektūros vystymo koncepciją.

Tyrimo metodika - analizuota Lietuvos ir užsienio literatūra, atlikta internetinių šaltinių bei informacinių leidinių analizė kraštovaizdžio vystymo valstybiniuose parkuose klausimais, atlikta palyginamoji valstybinių parkų išskirtinės vertės analizė. Aprašytos raiškiausios analizuojamų valstybinių parkų reljefo formos ir jų įtaka kraštovaizdžio formavimui. Kraštovaizdį lemiančių faktorių ir veiksnių analizė atlikta, panaudojant kokybinę Likerto tipo kategorijų skalę. Straipsnio idėjai išreikšti, pasirinktas ekspertinio vertinimo metodas. Vertinimas atliktas kokybiniu ir kiekybiniu būdu keliais etapais. 16 ekspertų buvo pasiūlyta nustatyti 17 kriterijų reikšmingumą, išreiškiant savo nuomonę kokybinėje Likerto tipo kategorijų skalėje su keturiais galimais atsakymais: „nesvarbu“, „vidutiniškai“, „svarbu“, „labai svarbu“ (Likert, 1932).

Kokybinio vertinimo rezultatai išreikšti kiekybiniu būdu. Kiekvienam vertinimo tikslui buvo atrinkta tam tikra atspindinti šį tikslą kriterijų aibė. Tam, kad įvykdyti tyrimo tikslą buvo pamatuota atrinktų kriterijų įtaka pasirinktam vienokiam ar kitokiam tikslui. Įtakos matavimui pasirinktas vertinimas, kuriuo nustatyti kriterijų svoriai, atspindintys reliatyvų kiekvieno kriterijaus reikšmingumą. Taip pat nustatytas absoliutus, išreikštas procentinėje skalėje kiekvieno kriterijaus, tarp jų vienintelio atspindinčio eksperto nuomonę rodiklio „ar pritariate nuomonei, kad saugomose teritorijose statomi pastatai turi atspindėti kraštovaizdžio istorinę aplinką“ kriterijaus poveikio dydis.

Rezultatų aptarimas

Kraštovaizdžio architektūra - taikomoji mokslo ir meno šaka, formuojanti žmogaus erdvinę aplinką: statinių ir jų kompleksų dermę su kraštovaizdžio gamtiniu pagrindu ir jo atskirais elementais (Gurskienė, Ivavičiūtė, 2012). Tai menas ir mokslas formuoti aplinką ir erdvę, išsaugant arba atkuriant joje gamtos elementus. Derinant žmogaus ūkinę, gamtinę bei visuomenės poreikių veiklas, sukuriama kraštovaizdžio elementai, jų kompleksai ir sistemos, kurie sudaro kraštovaizdžio architektūrą. Tačiau ne visos veiklos duoda estetiškai patrauklius, ekologiškai stabilius, meniškai išraiškingus, nemonotoniškus kraštovaizdžio architektūros vystymo rezultatus.

Analizuojant gamtinius Žemaitijos NP, Kuršių nerijos NP, Pajūrio RP ir Nemuno deltos RP gamtinius kraštovaizdžius, nustatyta, kad kraštovaizdžio erdvinę struktūrą lemia du pagrindiniai gamtiniai faktoriai: reljefas ir augmenija. 1 lentelėje pateikiamos visų analizuojamų valstybinių parkų raiškiausios reljefo formos.

1 lentelė. Raiškiausios valstybinių parkų reljefo formos
Table 1. The most prominent forms of terrain for state parks

	Raiškiausios reljefo formos	Objekto autentiškumas
	1	2
Kuršių nerijos nacionalinis parkas	Parnidžio kopa; Vecekrugo kopa; Pajūrio apsauginis kopagūbris (1 pav.); Didysis (Pamario) kopagūbris; Pamario ragai; Naglių (Agilos) kopa; Skirpsto kopa	Naglių gamtos rezervate plytinčios kopos beveik nepalietos žmogaus
Žemaitijos nacionalinis parkas	Platelių kalvotasis ruožas; Barstyčių kalvagūbris; Plokštinės kalvotasis ruožas; Platelių duburys (ežeras) (2 pav.)	Ypač vertingos savo pirmapradiškumu ir apsuptimi.

1 lentelės tęsinys

	1	2
Pajūrio regioninis parkas	Olandų kepurės kalno skardis (3 pav.); Litorinos jūros krantas; Nemirsetos kopos; Plazės ir Kalotės ežerai Tydeko, Cypos, Rikinės upeliai	Natūralus gamtos elementas, tačiau nuolat ardomas bangų, vėjo. Litorinos jūra atsirado prieš 8 tūkst. metų. Ežerų krantai labai užpelkėję.
Nemuno deltos regioninis parkas	Nemuno deltos aliuvinė lyguma (4 pav.); Skirvytės ir Atmatos upių žiotys; Krokų lankos ežeras; gurgždai ir salos (Briedžių, Kubilių, Triušių, Kiemo, Vito)	Lygumos reljefą pleistocente sukūrė paskutinio apledėjimo Nemuno žemupio ledyninė plaštaka. Visiškai nepažeisti antropogeninių veiksnių.

1 pav. Pajūrio apsauginis kopagūbris Kuršių nerijos nacionaliniame parke (N. Piekienės nuotrauka, 2012 m.)
Figure 1. Seaside Conservation Ridge in Curonian Spit National Park (photo by N.Piekienė)

2 pav. Platelių duburys (ežeras) Žemaitijos nacionaliniame parke (N. Piekienės nuotrauka, 2016 m.)
Figure 2. Plateliai Bowl (Lake) in Samogitia National Park (photo by N.Piekienė)

3 pav. Olandų kepurės kalno skardis Pajūrio regioniniame parke (N. Piekienės nuotrauka, 2016 m.)
Figure 3. Dutch Cap Mountain cliff in Seaside Regional Park (photo by N.Piekienė)

4 pav. Apsemiamos lygumos Nemuno deltos regioniniame parke (N.Piekienės nuotrauka, 2017 m.)
Figure 4. Flooding meadows in Nemunas Delta Regional Park (photo by N.Piekienė)

Reljefo formos yra svarbiausias komponentas, lemiantis gamtinių ir antropogeninių elementų kompozicijos vietas. Jis lemia gamtinių ir urbanistinių elementų išsidėstymo aplinkoje faktorius. Jei etnoarchitektūros objektas nesudaro architektūrinės visumos su savo aplinka, jo kultūrinė vertė menkėja (Etnoarchitektūros..., 2004), kartu menkėja ir kraštovaizdžio savybės.

Kraštovaizdžio architektūros etalonų radimas turi būti pagrįstas socialinių ir ekonominių sąlygų visuose analizuojamuose valstybiniuose parkuose ištyrimu. Svarbiausias vaidmuo čia priskiriamas šiems faktoriams:

- materialiojo ir nematerialiojo kultūros paveldo svarbai;
- rekreacinei infrastruktūrai;
- aplinkos ekologijai;
- architektūros ir aplinkos darnai.

Valstybinių parkų kraštovaizdžiui įtakos turi:

- lankytojų gausa;
- žmogaus ūkinė veikla;
- estetinis, emocinis, ekologinis ir fizinis komfortas;
- vietos identifikavimo galimybė;
- gamtiniai elementai.

Aprašyti faktoriai turi būti derinami tarpusavyje, gamtinėje aplinkoje bei suprantami kaip visuomenės interesų tenkinimas, vertinant ateinančių kartų poreikius.

Pasaulio Aplinkos ir Vystymosi komisija paskelbė ataskaitą „Mūsų bendra ateitis“, kur iškėlė darnaus vystymosi terminą ir nurodė, kad darnus vystymasis tai „vystymasis, kuris tenkina dabartinius visuomenės poreikius, nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savus“ (Jungtinių..., 1987). Lietuvoje darnaus vystymosi nuostatos įgyvendinamos remiantis 2003 m. Vyriausybės priimta Nacionaline darnaus vystymosi strategija. Lietuvos mokslininkai taip pat analizuoja kraštovaizdžio vystymą, taikant darnaus vystymo idėjas.

Vystant valstybinių parkų kraštovaizdį, būtina atminti, kad ši kraštovaizdį reprezentuos ne tik gamtiniai elementai, bet ir pastatai, pastatų kompleksai, urbanistinės vietovės, t. y. kompleksas visų kraštovaizdžio komponentų – kelių, žemės paviršiaus reljefo formų, želdynų, vandens telkinių, statinių, žemėvaldos objektų. Šių kompleksų visuma pasižymi analizuojami valstybiniai parkai. Valstybinių parkų išskirtinė vertė pateikiama 2 lentelėje.

2 lentelė. Valstybinių parkų išskirtinės vertės etalonai
Table 2. Standards of excellence in State Parks

Valstybinis parkas	Išskirtinės vertės etalonai
Kuršių nerijos nacionalinis parkas	Gamtiniai kraštovaizdžio elementai: Pajūrio apsauginis kopagūbris, Didysis kopagūbris, parabolinės kopos, pajūrio ir pamario palvės, ragai, savita smėlynų augalija ir gyvūnija, sengirės. Kultūros paveldas: smėliu užpustytos gyvenvietės ir kitas archeologinis paveldas; gyvenviečių erdvinė-planinė struktūra ir architektūra. Nematerialusis paveldas: tradicijos, susijusios su žvejybos verslais.

2 lentelės tęsinys

Žemaitijos nacionalinis parkas	Kraštovaizdžio įvairovė: pelkynai, hidrografiniai kompleksai, slėniai, pelkės, atviros tarp miškingų kraštovaizdžių įsiterpusias erdvės, laisvu vienkieminiu užstatymu suformuotos sodybos, kompaktiškai užstatytos teritorijos miesteliuose ir kaimuose. Negyvosios gamtos vertybės: ežerų salos, pusiasaliai, povandeninės gitijos atodangos. Gyvosios gamtos vertybės: natūralūs spygliuočių ir mišrūs miškai, saugomų rūšių augavietės, perimvietės, nerštavietės. Kultūros paveldas: piliakalniai, senosios šventvietės, kapinynai, senųjų gyvenviečių vietos, malūnai, bažnyčios. Tradicijos: ekspozicijos; muziejai; tradiciniai amatai.
Pajūrio regioninis parkas	Kraštovaizdžio įvairovė: gamtiniai kompleksai bei objektai. Negyvosios gamtos vertybės: Kukuliškių piliakalnis; Gyvosios gamtos vertybės: natūralūs spygliuočių miškai, saugomų augalų, gyvūnų augavietės, į Raudonąją knygą įrašytų žuvų nerštavietės. Kultūros paveldas: Karklės, Plazės senovės gyvenvietės.
Nemuno deltos regioninis parkas	Kraštovaizdžio įvairovė: pelkynai, tankus hidrografinis upių tinklas, kurį suformuoja Atmata, Pakalnė, Skatulė, Skirvytė, Vytinė, Vorusnė ir kt. pavaginės kopos Galzdonų-Ragininkų apylinkėse; Ventės rago moreninis kalvagūbris. Upių senvagės, senvaginiai ežerai; deltinės kilmės aukštapelkės ir žemapelkės – Aukštumalos, Rupkalvių, Medžioklės, Berštų, Leitgirių pelkės, Galzdonų-Ragininkų kopos. Žemiausias Lietuvos paviršiaus taškas (0,27 m žemiau jūros lygio). Gyvosios gamtos vertybės: aptikta daugiau kaip 300 paukščių rūšių, peri 180 paukščių rūšių, iš kurių net 58 įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą, 54 rūšys yra įtrauktos į Europos Sąjungos šalyse labiausiai saugomų paukščių sąrašą. Kultūros paveldas: Rusnės gyvenvietė (miestelis, įsikūręs saloje); Minijos (Mingės) gatvinio upinio tipo kaimas.

Kuršių nerijos NP, Žemaitijos NP, Nemuno deltos RP bei Pajūrio RP išskirtinę vertę, pokyčius kraštovaizdyje lėmė gamtinė, ekonominė bei socialinė raida. Pajūrio ir pamario gyvenvietės iki XIX a. pab. buvo apstatytos tipiškais jūros ir marių pakrantėms žvejų namais. Vėliau šių gyvenviečių urbanistinis vaizdas ir pastatų architektūra pradėjo keistis, žvejų kaimai pamažu transformavosi į kurortines gyvenvietes (Kuršių nerijos NP, Pajūrio RP), Nemuno deltos regioninio parko – į kaimus, puoselejančius žvejybos bei laivininkystės tradicijas, o Žemaitijos NP – poilsiavimui ir vandens pramogoms būdingų skirtų statinių ir pastatų statybų formuojamą kraštovaizdį.

Kraštovaizdį lemiančių faktorių ir veiksnių analizė

Vystymo galimybės įvertinti buvo pasirinktas tyrimo tikslas – išanalizuoti kraštovaizdį keliuose nacionaliniuose parkuose, pasitelkiant ekspertinio vertinimo metodus, panaudojant kokybinę Likerto tipo kategorijų skalę.

Vertinimas atliktas kokybiniu ir kiekybiniu būdu keliais etapais. Kokybinio vertinimo rezultatai išreikšti kiekybiniu būdu. Kiekvienam vertinimo tikslui buvo atrinkta tam tikra atspindinti šį tikslą kriterijų aibė. Tam, kad pasiekti tyrimo tikslą, buvo pamatuota atrinktų kriterijų įtaka pasirinktam vienokiam ar kitokiam tikslui. Įtakos matavimui pasirinktas ekspertinis vertinimas, kuriuo nustatyti kriterijų svoriai, atspindintys reliatyvų kiekvieno kriterijaus reikšmingumą. Taip pat nustatytas absoliutus, išreikštas procentinėje skalėje kiekvieno kriterijaus, tarp jų vienintelio atspindinčio eksperto nuomonę rodiklio „ar pritariate nuomonei, kad saugomose teritorijose statomi pastatai turi atspindėti kraštovaizdžio istorinę aplinką“ kriterijaus poveikio dydis.

16-ai ekspertų buvo pasiūlyta nustatyti 17 kriterijų reikšmingumą, išreiškiant savo nuomonę kokybinėje Likerto tipo kategorijų skalėje (toliau – Likerto skalė) su keturiais galimais atsakymais: „nesvarbu“, „vidutiniškai“, „svarbu“, „labai svarbu“ (Likert, 1932) (3 lentelė). Likerto skalė pasirinkta dėl to, kad tiriami ne fiziniai objektai (kraštovaizdis, kraštovaizdžio kaita, kraštovaizdžio istorinė aplinka) ir tyrimo tikslai gali būti įvertinti tik respondento jausmų intensyvumu. Pastarieji slypi giliai pašamonėje ir negali būti tiksliai išmatuoti, pavyzdžiui, procentinėje skalėje (Harpe 2015: 836–850).

3 lentelė. Likerto skalės kategorijos poveikio stiprumo įtakos išraiška procentais
Table 3. Percentage of the effect strength in the category of Likert scale

Vertinimai	Labai svarbu	Svarbu	Vidutiniškai	Nesvarbu
Atitinkmuo	100 %	66,7 %	33,3 %	0 %

2011 metais atliktoje „Lietuvos turizmo potencialo įvertinimo, nustatant didžiausias turistinės traukos vietas ir jų panaudojimo prioritetus, studijoje“ (Lietuvos..., 2011) nustatyta, kad Kuršių nerijos NP priskiriamas didelio potencialo ir didelio išvystymo vietovėms, o Pajūrio RP, Nemuno deltos RP ir Žemaitijos nacionalinis parkas - vidutinio turizmo potencialo vietovėms. Aukšto ir vidutinio potencialo vietovės sietinos su visuomenės dalies, suinteresuotos lankytis ir naudotis saugomų teritorijų rekreaciniais išteklių, lūkesčiais, su galimybių ir tinkamų sąlygų lankytis šiose teritorijose sudarymu, dalyvavimu tradiciniuose renginiuose, poilsiavimu gamtoje, mėgaujantis švriu oru, vandens išteklių.

Dėl šių priežasčių, labai svarbiu kriterijumi ekspertai įvardijo materialųjį kultūros paveldą. 4 lentelėje pateikiami kraštovaizdžio aplinkos, kaip turizmo potencialo elementų, kriterijų vertinimai.

4 lentelė. Kraštovaizdžio aplinką lemiančių kriterijų vertinimas
Table 4. Assessment of criteria affecting landscape environment

Kriterijai	Atsakymai	Labai svarbu	Svarbu	Vidutiniškai	Nesvarbu
Materialusis kultūros paveldas		11	4	0	1
Nematerialusis kultūros paveldas		3	7	6	0
Rekreacinė infrastruktūra		8	8	0	0
Aplinkos ekologija		5	8	1	2
Architektūros ir aplinkos darna		10	4	2	0
Estetinis komfortas		7	9	0	0
Emocinis komfortas		3	9	3	1
Fizinis komfortas		3	12	1	0
Ekologinis komfortas		2	12	2	0
Vietos identifikavimo galimybė		6	5	5	0
Gamtiniai elementai		13	2	1	0

Ekspertų nuomone, materialusis kultūros paveldas labiausia iš visų kriterijų lemia valstybinių parkų kraštovaizdį. Šis vertinimas gali būti dėl to, kad materialusis kultūros paveldas yra saugomas viešajam pažinimui ir naudojimui.

Valstybinių parkų nuostatuose įtvirtinta, kad istorinė aplinka ir pastatai turi tarpusavyje derėti, t. y. jie neturi teršti kraštovaizdžio ir atitikti gamtos ir kultūros vertybių apsaugos reikalavimus (Kuršių..., 2018), turi būti įvertinti vietovės kraštovaizdžio ypatumai, kultūros vertybių, etnografiniai planavimo ir architektūros savitumai (Nemuno..., 1999 Pajūrio..., 1999), veikla Žemaitijos nacionaliniame parke neturi daryti tradicinio jo kraštovaizdžio, teršti aplinkos (Žemaitijos..., 1997). Tačiau valstybinių parkų kraštovaizdį lemia ir 5 lentelėje nustatyti veiksniai. Mokslininkų teigimu, kraštovaizdyje vis daugiau atsiranda technogeninių formų, linijų, objektų, teritorinių vienetų (Bukantis A., Gedžiūnas P. ir kt....2008). Šie elementai saugomuose valstybinių parkų kraštovaizdžiuose įvardijami vizualinės taršos objektais ir iškreipia susiformavusio kultūrinio kraštovaizdžio struktūrą.

5 lentelė. Veiksniai, lemiantys kraštovaizdį
Table 5. Factors influencing the landscape

Kriterijai	Atsakymai	Labai svarbu	Svarbu	Vidutiniškai	Nesvarbu
Lankytojų gausa		5	8	2	1
Miškų gaisrai		7	3	6	0
Ūkinė veikla		3	7	5	1
Pramonės įmonės		7	9	0	0
Telekomunikacijų bokštai		6	3	7	0

Ekspertai vertino žmogaus veiklos įtaką kraštovaizdžiui. Miškų gaisrai, pramonės įmonių, telekomunikacijų bokštų statyba vertinami kaip didžiausią įtaką darantys technogeniniai elementai. Šie procesai intensyvėja, vystantis technikai ir technologijoms, daugėjant lankytojų valstybiniuose parkuose.

Darnus vystymasis įteisintas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija. Darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro 3 lygiaverčiai komponentai – aplinkosauga, ekonominis ir socialinis vystymasis (Nacionalinė..., 2003).

Valstybinių parkų kraštovaizdžio architektūros vystymo rekomendacijos

Kraštovaizdį suprantame kaip gamtos ir žmogaus veiklos rezultatą. Šis rezultatas nėra baigtinis. Jis priklauso nuo gamtinės ar urbanistinės aplinkos vyravimo kraštovaizdyje, kiekvieno kraštovaizdžio komponento. Šios sąveikos rezultatai lemia kraštovaizdžio architektūros kūrimo principų pagrindimą, įvertinant darnios plėtros ideologiją.

Lietuvos saugomų teritorijų kraštovaizdžio architektūros vystymo rekomendacijos rengiamos analizuoti:

- a) istorines urbanistines struktūras;
- b) urbanistinį – architektūrinį bei gamtinį kontekstą;
- c) kraštovaizdžio išklotines.

Rengiant Kuršių nerijos NP, Žemaitijos NP, Pajūrio RP, Nemuno deltos RP planavimo dokumentus, sprendžiant perspektyvas užstatymo, architektūros vystymo srityje, turi būti analizuojami atskirų gyvenviečių savitumai, numatomos gairės naujiems išskirtiniams statinių požymiams apibūdinti. Šiuos planus rengiantys architektai, urbanistai, kraštotvarkininkai nustatė šiuos išskirtinius saugomų teritorijų kraštovaizdžio bruožus:

- savita urbanistinė situacija, unikalus prisitaikymas prie aplinkos mikroklimato, reljefo formų;
- savita teritorijų ar statinių kompleksų planinė struktūra, erdvinė kompozicija, susiformavusios architektūros išraiška;
- išskirtinis teritorijų, statinių ir jų priklausinių etnografinis raiškumas, pasižymintis savitu medžiagos, spalvos, apdailos ir puošybos panaudojimu.

Gamtinės, urbanistinės, socialinės–ekonominės bei planavimo analizės pagrindu galima sudaryti valstybinių parkų kraštovaizdžio architektūros bruožų sąveikos schemą (5 pav.).

5 pav. Kraštovaizdžio architektūros bruožų sąveikos schema (parengta Autorės)
Figure 5. Landscape architecture feature interaction scheme (created by the Author)

Savita urbanistinė situacija, išskirtinis valstybinių parkų etnografinis raiškumas, prisitaikymas prie gamtinės aplinkos praturtina ir įprasmina urbanistines ir gamtines struktūras, kurios sudaro galimybę egzistuoti vienai šalia kitos ir šioje darnoje vystyti kraštovaizdžio architektūrą.

P. Kavaliausko teigimu, kraštovaizdžio vystymas turi užtikrinti ir ateinančių kartų poreikius. Tvarus (subalansuotas ir tausojantis) kraštovaizdžio architektūros vystymas turėtų būti suprantamas kaip tokia visuomenės ir jos veiklos raida, kurioje derinami visi šiuo metu turimi interesai, įvertinami ateinančių kartų poreikiai bei užtikrinamas viešojo intereso prioritetas (Kavaliauskas, 2011). Tačiau valstybinių parkų darnaus vystymosi raidai trukdo neaktyvus visuomenės požiūris į kraštovaizdžio architektūros kokybę, profesinės ir visuomeninės kritikos stoka, lėšų trūkumas (Lietuvos..., 2005).

Plėtojant minėtą darnaus vystymo metodologiją, darni plėtra, Skydan O. ir Žukovskio J. teigimu, (Skydan, 2008; Žukovskis, 2009) yra tada, kai skatinamas ne tik saugojimas, bet ir darnus naudojimas, t. y. visų tikslų derinimas tenkinant kiekvienos srities (ekonominės, socialinės, kultūrinės, teisinės ir aplinkosauginės) keliamus reikalavimus.

Kadangi valstybinių parkų kraštovaizdžio architektūros vystymo modelis turi būti pagrįstas moksliniais tyrimais, taikant neatsiejamą sąsają tarp gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimo, išryškinimo, naudojimo, darnios plėtros principai šiose teritorijose yra tinkamiausi.

Kraštovaizdžio architektūros vystymo metodika rengiama, atsižvelgiant į Europos kraštovaizdžio konvencijos (Europos..., 2002), Lietuvos saugomų teritorijų (Lietuvos..., 1993), Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptį aprašo (Lietuvos..., 2004) ir kitų dokumentų nuostatų įgyvendinimą. Atsižvelgiant į tai, kad aprašyti teisės aktai reglamentuoja ne tik Lietuvos saugomų teritorijų kraštovaizdžio kokybę, bet ir kaip nurodoma Europos kraštovaizdžio konvencijoje – „*visur: miesto ir kaimo vietovėse, sunykusiose ir gerai sutvarkytose vietovėse, pripažintose išskirtinio grožio vietovėse ir įprastinėse vietovėse*“. Lietuvoje kraštovaizdžio politika formuojama, nurodant, kad kraštovaizdžio formavimuisi po 1990 metų „*susidarė naujos politinės, ekonominės, socialinės ir teisinės sąlygos formuoti kraštovaizdį tradicinio žemės naudojimo būdo, kultūrinio savitumo gaivinimo linkme*“ (Lietuvos..., 2004). Atsižvelgiant į atliktą kraštovaizdžio analizę, galima sudaryti kraštovaizdžio architektūros vystymo koncepciją. Koncepcijos schema pateikiama 6 lentelėje.

6 lentelė. Valstybinių parkų kraštovaizdžio architektūros vystymo koncepcija
Table 6. Concept of development of landscape architecture in state parks

1 etapas	ANALITINIS (pažinimas ir analizė) <ul style="list-style-type: none"> ➤ informacijos rinkimas (istorinių, archyvinių duomenų) ➤ monitoringas (kraštovaizdžio stebėseną) ➤ aprašų vykdymas (dendrologiniai, architektūriniai, kompoziciniai ir kt.)
2 etapas	KONCEPTUALUSIS <ul style="list-style-type: none"> ➤ analizė ir vertinimas (vykdoma kartu) ➤ vystymo koncepcijos nustatymas (nustatomos apsaugos kryptys, principai) ➤ antropogeninių komponentų įtakos nustatymas
3 etapas	PROJEKTINIS <ul style="list-style-type: none"> ➤ kraštovaizdžio elementų vertinimas (ekologinis, ekonominis, emocinis) ➤ ikiprojektinių tyrimų rezultatų vertinimas ➤ suinteresuotų grupių įtakos eliminavimas ➤ atliktų mokslinių tyrimų taikymas
4 etapas	ĮGYVENDINIMO <ul style="list-style-type: none"> ➤ kompetencija (architektų, valstybės institucijų) ➤ visuomenės aktyvus dalyvavimas ➤ subalansuotos plėtros principų taikymas (projektuojama ir planuojama, atsižvelgiant į reglamentavimą)

Kraštovaizdžio architektūros vystymas priklauso nuo pažinimo ir analizės (I etapas), analizės vertinimo ir vystymo krypties nustatymo (II etapas), kraštovaizdžio elementų, tyrimų suinteresuotų grupių tyrimų vertinimo (III etapas) ir įgyvendinimo etapo (IV etapas).

Jau susiformavusių vertybių išsaugojimu, tolesniu kraštovaizdžio vystymu rūpinasi ir LR Vyriausybė, kuri patvirtino Kraštovaizdžio politikos kryptių aprašą, kuriame nustatyta, kad viena iš Lietuvos saugomų teritorijų kraštovaizdžio politikos kryptių yra - užtikrinti kraštovaizdžio apsaugą, naudojimą, tvarkymą, planavimą ir krašto saviraiškos bruožus (Kraštovaizdžio..., 2004). Kraštovaizdžio planavimas neįsivaizduojamas be gamtinės, socialinės bei ekonominės raidos. Ši raida lėmė ir pajūrio regione esančių valstybinių parkų kraštovaizdžio architektūrą.

Išvados

1. Valstybinių parkų įkūrimas regionuose, reprezentuoja šių regionų vietos identitetą, Švari, neužteršta gamta - oras, vanduo, miškai, paveldo objektų gausa, jų reikšmingumas, yra būtina sąlyga valstybiniam parkams kurti, patrauklumui didinti.
2. Kraštovaizdžio architektūros vystymas valstybiniuose parkuose neatsiejamas nuo saugomų teritorijų kūrimo idėjų, raidos, užtikrinant kraštovaizdžio apsaugą, tinkamą jo naudojimą, tvarkymą, planavimą, priemonių. Šių priemonių įgyvendinimas galimas, pasitelkiant moksliskai pagrįstus, visuomenės poreikius atitinkančius kraštovaizdžio vystymo rekomendacijas.
3. Kraštovaizdžio analizė rodo, kad darnus regionų vystymas yra įmanomas, tam būtina išnaudoti unikaliausias valstybinių parkų kraštovaizdžio charakteristikas. Tinkamai suplanuotas kraštovaizdis pritraukia investicijas, kurios daro įtaką vienai iš Lietuvoje besikuriančioms - turizmo pramonei. Svarbiausi darnios plėtros principai subalansuoja ypatingos svarbos gamtinius, urbanistinius, socialinius ir ekonominius komponentus.

Literatūra

1. Bukantis, A., Gedžiūnas, P., Giedraitienė, J., Ignatavičius, G., Jonynas, J., Kavaliauskas, P., Lazauskienė, J., Reipšleger, R., Sakalauskienė, G., Sinkevičius, S., Šulijienė, G., Žilinskas, G., Valiukevičius, G. (2008). *Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida*. Aplinkos apsaugos agentūra.
2. Grecevičius, P. Kultūrinių ir meninių vertybių įtaka miesto rekreacinės aplinkos kokybei. *Urbanistika ir architektūra* 2007 XXXI t. 1. P. 18 – 28.
3. Gurskienė, V., Ivavičiūtė, G. (2012). *Kraštovaizdžio planavimas*. Mokomoji knyga, Akademija, Kaunas.
4. Harpe, S.E. (2015). How to analyze Likert and other rating scale data. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning* 7(6): 836–850. DOI: 10.1016/j.cptl.2015.08.001.
5. Kavaliauskas, P. (2011). *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas*. Vilnius.
6. Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology*, 22(140). P. 1–55.
7. Skydan, O., 2008. Sustainable Rural Development as a Priority of Agrarian Policy. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*. No. 15(4).
8. Žukovskis, J. (2009). *Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida*. Lietuvos žemės ūkio universitetas.
9. Lietuvos respublikos architektūros politikos kryptių aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 18 d. nutarimu Nr. 554.
10. Etnoarchitektūros vertinimo kriterijai ir tvarka. Patvirtinta Kultūros vertybių apsaugos departamento prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos direktoriaus 2004 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. Į-35.
11. Europos kraštovaizdžio konvencija. Patvirtinta 2002 m. spalio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. IX-1115.
12. Kuršių nerijos nacionalinio parko nuostatai. Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 19 d. nutarimu Nr. 308.
13. Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas. Patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2015 m. spalio 2 d. įsakymu Nr. D1-703.
14. Nemuno deltos regioninio parko nuostatai. Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 490.
15. Pajūrio regioninio parko nuostatai. Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. balandžio 29 d.

- nutarimu Nr. 490.
16. Žemaitijos nacionalinio parko nuostatai. Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 24 d. nutarimu Nr. 1273.
  17. Kraštovaizdžio politikos kryptių aprašas. Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimu Nr. 1526.
  18. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. Valstybės žinios, 1993-11-24, Nr. 63-1188.
  19. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas. Valstybės žinios, 2002-11-15, Nr. 110-4852.
  20. Lietuvos turizmo potencialo įvertinimo, nustatant didžiausias turistinės traukos vietas ir jų panaudojimo prioritetus, studija. 2011. Turizmo plėtros institutas
  21. Jungtinių Tautų Pasaulio komisijos ataskaita „Mūsų bendra ateitis“. 1987. (angl. – Our Common Future) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.un-documents.net/ocf-02.htm>.

State Park Landscape Architecture Development Analysis

(Received in January, 2019; Accepted in April, 2019; Available Online from 10th of May, 2019)

Summary

State parks in Lithuania are established in the most valuable natural and cultural areas of Lithuania. This process is designed to preserve the natural and cultural heritage, to ensure that in these areas a person will rest and become more familiar with the territory of Lithuania. The growing need for people to live in the most beautiful areas of Lithuania has created a conflict between the goals of the state park implementation and the consumer's attitude towards the surrounding environment. To this end, it was decided to create the conditions for the existence of all forms of landscape, elements and activities in the landscape structure by developing the concept of landscape development. Exceptional ethnographic expressiveness of state parks and harmony of urban and natural structures enrich and enhance the development of landscape architecture in harmony, i.e. makes it possible to coexist.

The development of landscape architecture depends on the knowledge and analysis of the landscape, the assessment and trends for development in this analysis, the assessment and implementation of landscape elements phase and research of stakeholders.

The Government of the Republic of Lithuania takes care of the preservation of the already established areas of value as well, and also has approved the Outline of Landscape Policies, which establishes that one of the protected landscape areas is to ensure the protection, use, management, planning, and features of the landscape of Lithuania (Kraštovaizdžio..., 2004).